

ЧИМ ЗАВИНИЛА ТРЕТЯ В СВІТІ АГРАРНА БІБЛІОТЕКА ПЕРЕД ДЕРЖАВОЮ?!

Більшість людського знання у всіх галузях
існує лише на папері, у книгах –
цієї паперової пам'яті людства.
Тому лише бібліотеки є єдиною надійною
і не знищеною пам'яттю людського роду.
Артур Шопенгауер

Віктор Вергунов
доктор істор. наук,
академік НААН України,
почесний академік
НАПН України
директор Національної наукової
сільськогосподарської
бібліотеки НААН,
м. Київ

Переконаний, що знайдеться не так багато допитливих, які володіють інформацією про наявність в Україні перлини світового значення – третьої в світі за кількістю фондів аграрної бібліотеки, де зберігається 1,1 млн примірників видань сільськогосподарської та лісотехнічної тематики 32-ма мовами із 59-ти країн. Навіть у вітчизняному фаховому середовищі лише окремі люди з цим обізнані. Я вже не кажу про місце розташування установи, яка здійснює свою діяльність відповідно до чотирьох законів України, та про її унікальне інформаційно-бібліотечне супроводження наукового процесу провідного сектору економіки країни – агропромислового виробництва. Саме цим питанням, відповідно до пункту II Постанови Української Центральної Ради «Про затвердження бюджету Генерального секретаріату земельних справ на 1917 рік» в м. Києві за адресою Хрещатик, 27, від 16 липня 1917 р. опікувалася спочатку службова відомча книгозбірня, а нині – Національна наукова сільськогосподарська бібліотека Національної академії аграрних наук України (ННСГБ НААН). Вона, згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 29.10.2003 р. за № 1697, є науково-методичним та координаційним центром для 137-и галузевих бібліотек країни та виконавицею функцій галузевого депозитарію. Цікавим є факт, що ННСГБ НААН від 1969 р. функціонує в м. Києві, але створена відповідно до наказу від 31.10.1921 р. № 288 по Наркомзему УСРР у м. Харкові. Коли заходиш до установи за теперішньою офіційно закріпленою за нею адресою по вул. Героїв Оборони, 10, то з подивом пересвідчуєшся, що там знаходиться... Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» НААН (ННЦ «ІАЕ» НААН). Тільки уважно придивившись, спостережливі помітять на колоні біля центрального входу в приміщення невеличку вивіску про те, що тут розміщується також ННСГБ НААН. А той, хто розуміється ще й на архітектурі, відразу відзначить незвичне або нетипове конструктивне рішення щодо розміщення самої будівлі під певним кутом. Бо вона побудована таким чином, щоб у частину вікон фасаду якнайменше потрапляло сонячних променів. Це передбачено нормативними документами для безпечного зберігання бібліотечних фондів.

Як же сталося, що одну з важливих державотворчих структур часів Української революції 1917–1921 рр., яка фахово виконувала «статутні» функції протягом всього існування, неодноразово довівши свою визначну роль і місце у забезпеченні просвітницьких потреб суспільства, за часів державності фактично позбавили місця, незважаючи на те, що Указом Президента України від 14.12. 2012 р. № 700/2012 було підтверджено її національний статус та міжнародне визнання. Закономірно виникає запитання: «За що та на якій підставі й, звісно, – хто за цим стоїть?!...».

Для мене як нинішнього очільника ННСГБ НААН це риторичне запитання не має розв'язки вже третій десяток років. Також воно не полишало й моїх попередників, насамперед заслуженого працівника культури УРСР **Р. Й. Целінського** (1928–2005), який забезпечував переїзд бібліотеки з Харкова до Києва.

Практично відразу після призначення в листопаді 2000 р. на посаду директора (тоді ще Центральної наукової сільськогосподарської бібліотеки УААН) я звернув увагу, що існує безліч незаслужених постанов не тільки відносно «*напівпідвальних*» умов праці співробітників, а й щодо форми й наповнення статусності ННСГБ НААН як провідного науково-інформаційного та освітнього центру загальнодержавного значення з проблем сільського господарства. Для прикладу згадаю незаконне позбавлення бібліотеки права бути бібліотекою-депозитарієм ФАО з боку Національного університету біоресурсів і природокористування України з унікальною за своєю повнотою та змістом колекцією вітчизняних та іноземних видань з XIX по XXI ст. Останні, до речі, отримали статус національного надбання двома рішеннями уряду, а саме: 1) «Фонд видань, випущених у XIX столітті з сільськогосподарської тематики Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки Національної академії аграрних наук» (Розпорядження від 3.09.2009 р. № 1038-р) та 2) «Колекція наукових видань 1901–1917 років із фондів Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки Національної академії аграрних наук» (Постанова від 10.11.2021 р. № 1206) «Про наукові об'єкти, що становлять національне надбання».

На мою думку, той факт, що ми в такому унікальному сегменті за наявності фондів після аналогічних бібліотек США та рф йдемо попереду 190-а країн світу має зобов'язувати державу надавати відповідні заслужені преференції й елементарну повагу та підтримку установі та її працівникам. Як би ми в сучасному сприйнятті не ставилися до «*діянь радянської доби*», проте в 1969 році для нашої бібліотеки побудували спеціальне приміщення в м. Києві, куди впродовж пів року (до січня 1970 р.) був перевезений з м. Харкова наявний на той час 600-тисячний бібліотечний фонд. Однак за цей час наш непроханий сусід «Інститут аграрної економіки» фактично перебудував приміщення внутрішньо. При цьому було знищено так потрібні для повноцінної діяльності бібліотеки допоміжні лабораторії й майстерні в підвальній частині. Нам довелося перебудувати ще й сьогодні деякі приміщення під книгосховища, оскільки вільні площі для нових надходжень відсутні.

Від самого початку переїзду до м. Києва співробітникам книгозбірні довелося розміститися на цокольному поверсі, бо всі інші – перший, другий та третій – зайняли виключно (як сьогодні вони стверджують «на законних підставах») працівники Українського науково-дослідного інституту економіки та організації сільського господарства імені О. Г. Шліхтера Південного відділення ВАСГНІЛ. До того ж вони стверджують, що приміщення взагалі будували для них і з цього приводу у фундаменті замуровано навіть спеціальне «*попеліще*» для нащадків!!! Такі твердження, звичайно захоплюють та інтригують, але всі офіційні документи чітко доводять, що Держплану УРСР доручено виділити кошти для будівництва в Києві Центральної наукової сільськогосподарської бібліотеки і ні й слова не йде про аналогічні заходи щодо УкрНДІ економіки та організації сільського господарства. Таке навіть

не звучало при обговоренні питання стосовно майбутнього інституту на Колегії міністерства сільського господарства УРСР 15.08.1956 року (про що свідчить п. 6 порядку денного). Проте, як виявилось згодом, саме «Інститут аграрної економіки», став на «законних» підставах власником будівлі.

Що стосується дати заснування бібліотеки, то тут присутній елемент політиканства, надзвичайно характерного для радянської епохи в українській історії, а саме – виключна роль комуністичної партії в будівництві будь-чого в країні, коли приймалися адаптовані рішення щодо, наприклад, встановлення будь-яких дат і святкування ювілеїв. Не оминули вони й нашу бібліотеку.

Все відбувалося в контексті перебігу історичних подій стосовно України після лютневої революції 1917 року в царській Росії. Так сталося, що вони умовно поділяються на часи Української революції 1917–1921 рр. та остаточного встановлення у січні 1921 р. радянської влади на 85 % сучасних українських земель. Після останньої події все, що хоча б трохи ідеологічно було пов'язане з першим періодом, новою владою категорично відкидалося як прояв, насамперед, націоналізму. Як наслідок, стосовно нашої установи така підміна відбулася всупереч непохитного в часі твердження, що створена вона була при головному аграрному відомстві республіки, але вже не в м. Києві при Генеральному секретаріаті земельних справ Української Центральної Ради, а виключно відповідно до наказу по Наркомзему УСРР, який розміщувався в м. Харкові по вул. К. Лібкнехта (наразі Сумська), 62 на основі бібліотеки Харківської губернської земської управи. Як наслідок аж до моменту прийняття Постанови Верховної Ради України від 22.12.2016 р. № 1807-VIII «Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв» цей наказ вважався офіційною датою появи ННСГБ НААН. Готуючись у 2001 р. до відзначення 80-річчя тоді ще Центральної наукової сільськогосподарської бібліотеки УААН, я особисто провів пошуки в ЦДА-ВО України і був здивований, що такого наказу... не існує. Тобто, де факто він є, але про бібліотеку і тим паче про її завідувача там не йдеться.

З метою доведення істини, я продовжив пошуки в архівах із долученням співробітників **Геннадія Глазнова** та **Тетяни Шенітко**. На жаль, історичні розвідки затягнулися на роки через протиріччя щодо окремих фактів і подій, пов'язаних із діяльністю бібліотеки. У першу чергу, це стосувалося 1917–1935 рр., а також часів Другої світової війни. Потрібно виділити головні факти, а саме питання щодо відомчої підпорядкованості та паралельного співіснування Центральної сільськогосподарської бібліотеки як при Головному аграрному відомстві так і при координуваних наукових структурах. Окремі «*білі плями*» вдалося зняти при підготовці до друку першої повноцінної авторської монографії «Державна наукова сільськогосподарська бібліотека УААН: історія і сьогодення». (Вергунов В.А., Київ, 2007. 480 с.). Але найбільшій достовірності та контекстовості вдалося досягти вже в іншій книзі: «Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН : історія та сучасність». (Вергунов В.А. ННСГБ НААН. Київ : Аграр. наука, 2017. 464 с.). Головне, що документами вдалося встановити, то це виважену справедливість, що стало можливим лише за нашої державності, а саме – повернути свої, без перебільшення, героїчні витоки та звитяги

1917–1921 рр. та ім'я першого директора – латвійсько-го підданого, випускника Варшавського університету та Ново-Олександрійського інституту сільського господарства та лісівництва **Йоганна-Генріха Оттановича Коха** (1881–1948). Було доведено, що перші наукові основи нашої установи заклав один із кращих фахівців свого часу, включно з розробленою ним децимальною системою бібліографічної класифікації, а також налагодженням співпраці з провідними бібліотеками світу через книгообмін тощо. За це, відповідно до Розпорядження Київської міської державної адміністрації на будівлі бібліотеки встановили його іменну меморіальну дошку за участі Голови Сейму Латвійської Республіки **Інари Мурнієце** та послів європейських країн.

Ніхто не ставить під сумнів визначну роль інноваційних розробок ННЦ «ІАЕ» для потреб подальшого розвитку вітчизняного сільського господарства. Однак відносно узаконеного права бути чи ні власником приміщення – це вже зовсім інше питання не лише історичної, а й людської справедливості. Слід сказати, що антисанітарні умови робочих місць працівників ННСГБ НААН вже неодноразово були причиною для важких захворювань, а ННЦ «ІАЕ», в окремі роки здавав до 40 % своїх площ в оренду. Крім того, вже кілька років у нас практично відсутня можливість зберігати новітні надходження, що негативно впливає на подальший системний розвиток та формування конкурентоспроможного інформаційного ресурсу. Прямий конструктивний діалог з інститутом, на жаль, вже не один десяток років не складається. Для досягнення консенсусу потрібне втручання відповідальних осіб на рівні держави, бо ННСГБ НААН заслуговує на гідні умови праці в окре-

мому приміщенні. Іншого шляху не існує, оскільки як у нашій бібліотеці, так і в ННЦ «ІАЕ» працюють люди, які мають честь бути українцями.

Можна вважати, що питання, яке ми наразі піднімаємо, не на часі, однак не варто забувати, що бібліотеки залишаються невід'ємною частиною науково-освітнього, соціально-культурного життя нашої держави у воєнний, так і в період повоєнного відновлення. Кожен працює на своєму посту, кожен робить внесок в майбутню перемогу. Співробітники ННСГБ НААН дбають про збереження генетичної ідентичності нації у вигляді книг, проводячи велику справу. Нині перед ними постало завдання – не лише зберегти наявну систему аграрного виробництва, але й закласти підґрунтя для формування соціально спрямованої, адекватної до сучасних вимог стратегії розвитку аграрного сектору економіки України, здатної задовольнити потреби внутрішнього ринку й забезпечити провідні позиції на світовому ринку сільськогосподарської продукції та продовольства.

Бібліотека продовжує працювати, гідно репрезентуючи свою діяльність, чим закладає засади майбутніх перетворень у практиці агропромислового виробництва. Для ефективного виконання подальших загальнодержавних функцій провідної галузевої бібліотеки нам саме сьогодні потрібна державна підтримка у вирішенні питання щодо отримання для ННСГБ НААН окремого приміщення або розширення його площі, тобто створення належних умов для повноцінного функціонування провідної спеціальної бібліотеки України згідно з європейськими нормами. Це має стати запорукою примноження успіху у роботі установи, що буде нашим внеском у перемогу незалежної України. ■

